

Werken aan vrijheid in de wereld

Tweede deel van drieluik toespraken over het Nederlands buitenlands beleid
Universiteit Leiden, 6 april 2011

Niet ver hier vandaan, in een omgebouwde hangar van voormalig vliegveld Valkenburg, wordt avond aan avond ‘Soldaat van Oranje’ opgevoerd. Studenten uit Leiden spelen daarin de hoofdrol. Net als u dat bent. Maar zij studeerden wel in een heel andere tijd. Een tijd van oorlog en onderdrukking. Van razzia’s en jodenvervolging. Hier in Nederland. In Leiden. Waar professor Cleveringa, op 26 november 1940, zijn beroemde rede hield. Een rede waarin hij protesteerde tegen het aangezegde ontslag van joodse hoogleraren. Die rede kostte hem zijn vrijheid. Maar hij staakte zijn verzet niet.

Keer op keer blijkt dat de menselijke natuur stuwt naar vrijheid. In het geweer komt tegen onrecht en onderdrukking. Vanavond wil ik het hebben over hoe het Nederlands buitenlands beleid dat streven naar vrijheid kan ondersteunen. Hoe de Nederlandse diplomatie kan worden ingezet om respect voor mensenrechten in de wereld te bevorderen. Natuurlijk, mooie woorden zijn prima. Maar waar het om gaat is: wat *doen* we?

drieluik: welvaart, veiligheid, vrijheid

Ik heb ervoor gekozen mijn buitenlands beleid neer te zetten in een drietal presentaties. Allemaal behandelen ze één pijler van het buitenlands beleid. Een kleine maand geleden sprak ik aan de Tilburg University over het versterken van de *economische* positie van Nederland in de wereld. En volgende maand zal ik uitgebreider ingaan op het bevorderen van *stabiliteit en veiligheid*. Maar vanavond is de beurt aan vrijheid, en de ingebouwde relatie naar mensenrechten. Dat is mijn driehoek. Welvaart. Veiligheid. Vrijheid. De drie kernbegrippen waaraan ik het buitenlands beleid koppel.

drie pijlers in samenhang

Die drie pijlers staan natuurlijk niet op zichzelf. Ze zijn onderling verweven. Niets toont dat beter aan dan de situatie in de Arabische wereld, waar het universele streven naar vrijheid zich nu duidelijk manifesteert. Stelt u zich voor. In Tunesië ben je met diploma op zak, toch werkloos en zonder enig toekomstperspectief. In Egypte zit je zonder diploma en zonder werk. Als jongere heb je nauwelijks vooruitzichten. Je positie in de maatschappij hangt af van willekeur en corruptie. In veel landen in de wereld worden vrijheden en rechten met voeten getreden. Dan gaat het gisten. Ontstaat onvrede. Onrust. Stabiliteit kan pas duurzaam zijn in een omgeving waar mensen in vrijheid kunnen leven en kansen krijgen. Kunnen leren en werken. In hun eigen toekomst en die van hun kinderen kunnen voorzien. In de Arabische wereld demonstreren mensen dan ook niet alleen voor vrijheid, democratie en de *Rule of Law*, de rechtsstaat, maar ook voor economische vooruitgang en toekomstperspectieven. Dat allemaal bij elkaar. Het buitenlands beleid vraagt om een geïntegreerde benadering. En dat geldt ook voor het mensenrechtenbeleid.

het belang van de internationale rechtsorde

Nederland heeft een lange traditie als het gaat om het bevorderen van de internationale rechtsorde, die zelfs in onze Grondwet is verankerd. Hugo de Groot. Het Vredespaleis en de twee Haagse Vredesconferenties. Den Haag als *legal capital of the world*, met nu ook het Internationaal Strafhof. Stad van Vrede en Gerechtigheid. En altijd heeft bij het nastreven van die vrede en gerechtigheid het idee van de mensenrechten centraal gestaan. Niet alleen vanuit een intrinsieke waarde, maar ook omdat een omgeving waarin de mensenrechten worden gerespecteerd, *goed* is voor ons land. Want we zijn *klein* land, en we zijn een *handelsland*. Een land van exporteurs, investeerders, ondernemers. Dat zit in onze genen, daarmee verdienen we voor een belangrijk deel onze boterham. Daarom zijn voor Nederland de omgangsregels in het internationale verkeer nog eens extra van belang. We ontlene aan die internationale rechtsorde bescherming en zekerheid. Het *Mare Liberum* dat Hugo de Groot in 1609 schreef en waarmee hij de grondslag legde voor het internationaal recht, bepleitte de vrije zee en de vrije handel die juist voor Nederland zo belangrijk waren. En dat is tot op de dag van vandaag niet veranderd. Leg vanuit de gedachte van *Mare Liberum* maar eens een relatie naar piraterij in de Golf van Aden, voor de kust van Somalië, en u begrijpt waarom dat om een krachtadig optreden vraagt vanuit de internationale gemeenschap. Nog steeds spant Nederland zich internationaal in voor vrijhandel en een gelijk speelveld voor iedereen. Het is van belang dat er multilateraal resultaten worden geboekt. Door de Wereldhandelsorganisatie, de WTO, maar ook vanuit de gedachte van de fundamentele arbeidsnormen van de Internationale Arbeidsorganisatie, de ILO. Dat soort organisaties is van belang voor het beheer van de internationale rechtsorde.

Dat Nederland zich over de grens sterk maakt voor mensenrechten, gebeurt vanuit twee gedachten. Voorop staat dat mensenrechten een intrinsieke waarde hebben. Er zijn rode lijnen die nimmer mogen worden overschreden. Waar ook ter wereld en wanneer ook in de geschiedenis. Als liberaal omarm ik, net als u zult doen, bepaalde onvervreembare rechten – John Locke sprak van *oorspronkelijke* rechten. Natuurrecht, recht dat van nature is gegeven. Nederland is tegen de doodstraf. Tegen marteling. Tegen verdwijningen. Waar deze fundamentele rechten ernstig worden geschonden, zullen de slachtoffers Nederland altijd aan hun zijde vinden. Daarover geen twijfel. Notoire schenders van mensenrechten zullen we de voet dwars proberen te zetten. Zo nam de Europese Unie twee weken geleden, op initiatief van Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, sancties aan tegen een aantal mensenrechtenschenders in Iran. Die mogen de EU niet meer bezoeken en hun tegoeden hier worden bevroren. Regimes die stelselmatig wreedheden begaan tegenover hun burgers, daar heeft Nederland niets mee op. Wij ondersteunen degenen die met morele en fysieke moed opkomen voor de slachtoffers van mensenrechtenschendingen. De verdedigers van mensenrechten. Dat is de intrinsieke lijn.

Náást die overwegingen van morele aard, is het bevorderen van respect voor mensenrechten ook in ons eigen belang. Wat ik al zei: ons land vaart wel bij een stabiele internationale omgeving, waar de regels van de rechtsstaat worden nageleefd en de mensenrechten worden gerespecteerd. Dat is goed voor handel en investeringen. Waarden en belangen gaan hier gelijk op, of, ietwat formeel uitgedrukt: de *raison d'humanité* maakt in de 21e eeuw wezenlijk onderdeel uit van de *raison d'état*. Zie ook weer onze inzet in de Arabische regio: goed voor hen. Goed voor ons. Waarden en belangen. Altijd die twee, in verwevenheid.

actualisering mensenrechtenbeleid

Dames en heren,

Afgelopen vrijdag nam de Ministerraad een notitie aan getiteld 'Verantwoordelijk voor vrijheid – mensenrechten in het buitenlands beleid'. Mijn uitgangspositie voor het mensenrechtenbeleid is simpel. Ik wil geen opeenstapeling van hap snap doelstellingen en activiteiten zus en activiteiten zo. Ik wil een coherent en compact mensenrechtenbeleid waar Nederland concrete resultaten mee kan behalen. En dus heb ik de volgende uitgangspunten gehanteerd:

Doeltreffendheid, of effectiviteit. We moeten resultaat boeken. We storten ons niet onnadenkend overal in, omdat we nu eenmaal het hart op de juiste plaats hebben zitten. Ik ben van de realistische school, die bekijkt op welke wijze we het meeste rendement uit onze inspanningen kunnen halen.

Dat wil ook zeggen dat ik niet geloof in altijd en eeuwig maar weer het opgeheven vingertje. Waar we verwachten dat dat effect kan hebben, moeten we dingen zeker in de openbaarheid aan de kaak stellen. Liefst in goed gezelschap, dat maakt meer indruk. Maar het beste kan de vijand worden van het goede. Ik geef u op een briefje dat een opgeheven vinger dikwijls slechts tot irritatie zal leiden en niet tot verbeteringen in de mensenrechtensituatie. En dat moet toch ons doel zijn. Dan moeten we langs andere wegen te werk gaan. De dialoog zoeken. Ook open staan voor goede ontwikkelingen in de landen die wij kritiseren. En samen werken aan verbetering. Bijvoorbeeld door Nederlandse expertise in te zetten bij het ontwikkelen van de rechtsstaat, zoals we in Rusland en China doen, en zoals we ook in de Arabische wereld méér zullen doen. Als die landen daarvoor open staan. Dan kan dat zoden aan de dijk zetten.

Nog een voorbeeld. Arbeidsrechten. De vier pijlers van de ILO: geen kinderarbeid, geen dwangarbeid, vrijheid van vakvereniging en non-discriminatie. Neem India. Jazeker, kinderarbeid tiert daar welig. Slum Dog Millionaire. Maar praat met de Indiërs en zie het van hun kant. Miljoenen méér kinderen gaan naar school. India doet er alles aan. Dat soort communicatie moet je aangaan. Ook in de dialoog en de communicatie over mensenrechten geldt dat het resultaat telt.

In het verlengde van doeltreffendheid ligt selectiviteit. Je kunt je middelen het best daar inzetten, waar je daadwerkelijk verschil kunt maken. Bewezen meerwaarde hebt. En dus moet je, net als op alle andere terreinen in het buitenlands beleid, keuzes maken.

Samenwerking helpt je die keuzes substantiëren. Nederland maakt deel uit van grotere verbanden, de Europese Unie voorop. We hoeven dus niet overal in ons eentje achteraan te rennen. Sterker nog, het is productiever als we dat niet doen, maar de krachten van 27 lidstaten bundelen en in gemeenschappelijkheid naar buiten treden. Het Verdrag van Lissabon heeft een belangrijke impuls gegeven aan de versterking van het gemeenschappelijk buitenlands beleid van de EU. Dat gaat niet van een leien dakje, maar het gaat van dag tot dag beter. Van die gemeenschappelijkheid wil dit kabinet optimaal gebruik maken.

Doelmatigheid, selectiviteit en samenwerking: het zijn voor mij de uitgangspunten waaraan ik onze inspanningen steeds wil toetsen. Dat wil overigens niet zeggen dat ik een rigide beleid voor sta. Integendeel. Ik denk juist dat het heel belangrijk is dat we snel reageren, en inspelen op ontwikkelingen en kansen die zich voordoen. Het is niet een kwestie van 'zien aankomen', maar inspelen op ontwikkelingen. Wie had een jaar geleden kunnen denken dat de Jasmijn revolutie in Tunesië zo snel tot deze ontwikkelingen zou leiden?

Welke keuzes hebben we gemaakt? Ik wil stilstaan bij een aantal ijkpunten.

vrijheid van meningsuiting inclusief internetvrijheid

Dames en heren,

Aan de basis van iedere democratische rechtsstaat ligt de vrijheid van meningsuiting. Als die gewaarborgd is, opent dat de deur naar andere mensenrechten. Ik wil veel aandacht gaan besteden aan internetvrijheid. Artikel 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens stelt dat de vrijheid van meningsuiting de vrijheid omvat ‘om door alle middelen en ongeacht grenzen inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven.’ Voor mij is het vanzelfsprekend dat hieronder ook internet moet worden verstaan. We moeten het wereldwijde web in de vrijheid van meningsuiting verdisconteren.

Vorige week ontmoette ik Esra Abdel Fattah, de Egyptische Facebook girl, die met haar 6 april beweging onvermoede krachten in de Egyptische samenleving wist te mobiliseren. Dat zijn de *kansen* die sociale media bieden. Die heeft ze volop benut. Maar ze heeft ook de *risico's* ervaren. Esra werd gearresteerd en twee weken gevangen gehouden. Tijdens de recente onlusten belandde haar dossier op straat en daaruit bleek dat de veiligheidspolitie jarenlang haar gangen op internet was nagegaan. Misbruik had gemaakt van haar digitale voetsporen. Hoe vaak horen we niet dat regeringen internet uit de lucht halen, censuur toepassen, webpagina's blokkeren. Het zijn allemaal actuele ontwikkelingen, die de vrijheid van meningsuiting in het hart raken.

Ik denk dat Nederland op dit vlak een voortrekkersrol moet vervullen. Dat doen we door het vergroten van mediadiversiteit in landen waar die tekort schiet; door het ondersteunen van cyber bloggers en dissidenten; door het pleiten voor gedragscodes voor bedrijven en door in Europees verband te zoeken naar sluitende regelgeving. Samen met Canada, Zweden en het Verenigd Koninkrijk speelt Nederland in de internationale voorhoede van de internetvrijheid.

vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging is een andere fundamentele vrijheid die in de wereld zwaar onder druk staat. In de Verenigde Naties wordt – door de koepel van islamitische landen - vaak steen en been geklaagd over aanvallen op de Islam. Maar juist in *die* landen is de vrijheid van religieuze minderheden dikwijls zeer beperkt. Vorige maand sprak ik hierover met een groep religieuze leiders uit die landen die hun domicilie in Nederland hebben. Hun getuigenissen baarden mij grote zorgen. Religieuze onverdraagzaamheid is in een groot aantal islamitische landen gemeengoed. Religieuze minderheden – niet alleen christenen, maar bijvoorbeeld ook de Ahmadiya moslims en, in sommige delen van de moslimwereld, sjiïeten - worden stelselmatig gediscrimineerd. Dikwijls staan ze ook bloot aan geweld, soms met de dood tot gevolg. Denk aan recente “incidenten” in Egypte, Irak, Iran en Pakistan. Overigens is in Egypte de zorg hierover wel toegenomen. In tien landen waar deze problematiek bij uitstek speelt, zullen Nederlandse ambassades bijzondere aandacht schenken aan godsdienstvrijheid en de bescherming van religieuze minderheden.

Het is niet toevallig dat ik in het mensenrechtenbeleid nadruk leg op de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. Twee rechten die voor mij

nevengeschiedt zijn en in elkaars verlengde liggen. Ons land heeft met betrekking tot beide rechten een lange traditie. De regering is er trots op die traditie voort te zetten.

gelijke rechten

Ook voor homorechten en vrouwenrechten blijft Nederland zich internationaal hard inspannen. En niet zonder succes. Tijdens de Mensenrechtenraad in Genève deden twee weken geleden 85 landen een oproep om de strafbaarstelling van homoseksualiteit te beëindigen. Dat is echt een doorbraak, zeker als je weet hoe groot het taboe rond homoseksualiteit nog is in sommige landen. In verschillende landen staat zelfs de doodstraf op homoseksuele handelingen. Dat kan niet, dat mag niet.

mensenrechtenverdedigers, mensenrechtenschenders, mensenrechtenfonds

Dames en heren,

Respect voor mensenrechten kan niet van buitenaf worden opgelegd, al moet je als overheid via een politieke dialoog en in internationaal verband druk uitoefenen. Maar *at the end of the day* moeten de mensen het daar zelf doen. Dat geldt ook nu voor de Arabische wereld. Wij steunen, maar *zij* voeren de daadwerkelijke strijd.

Verdedigers van mensenrechten en hun organisaties staan dus wat mij betreft centraal. Zij moeten zich gesteund weten. Vanuit het Mensenrechtenfonds worden juist op de ijkpunten die ik noemde projecten gefinancierd. Voor 2011 is er 35 miljoen euro beschikbaar waarvan we 26,5 miljoen via de ambassades besteden. Dan gaat het om projecten die verdedigers van mensenrechten helpen voet aan de grond te krijgen in hun land. Bijvoorbeeld – en met prioriteit voor mij – in de Arabische wereld. Daar die is die steun momenteel hard nodig en ook zeer belangrijk. Ik wil geen geld meer stoppen in organisaties en activiteiten in landen waar ze die zaken prima zelf kunnen ontplooiën, in landen als Frankrijk, Spanje, Italië, Canada en de Verenigde Staten. Ook dat is een kwestie van effectiviteit en selectiviteit.

Dames en heren,

Ik heb deze rede voorbereid met Leiden *on my mind. Libertatis Praesidium*, het Bolwerk van de Vrijheid. Waar professor Cleveringa zijn rede hield. Waar de hoofdpersonen uit Soldaat van Oranje hun studie begonnen. Hiertegenover aan het Rapenburg woonden ze. Die hoofdpersonen staan model voor de strijd die we allemaal op onze eigen wijze voeren. *Zij* moesten het met krakkemikkige radioverbindingen doen, tegenwoordig is er internet. Maar het blijft dezelfde strijd. Werken aan vrijheid. Het is ook *onze* verantwoordelijkheid. Het is niet alleen een kwestie van aanhoren, maar ook, metterdaad, *doen*.